

SOCIALSTYRELSEN

Voksne, som lever med vold i nære relationer

Sociale indsatser, der virker

Aktuel viden til udvikling og planlægning af
den kommunale indsats

Publikationen er udgivet af

Socialstyrelsen

Edisonsvej 18, 1.

5000 Odense C

Tlf.: 72 42 37 00

www.socialstyrelsen.dk

E-mail: socialstyrelsen@socialstyrelsen.dk

Spørgsmål og kommentarer er velkomne.

Forfattere: Kirstina Stenager og Gráinne Stevenson, Socialstyrelsen

Første version udgivet efteråret 2013

Download notatet på <http://shop.socialstyrelsen.dk/>

Der kan frit citeres fra notatet med angivelse af kilde.

ISBN: 978-87-92905-93-2

Digital ISBN: 978-87-92905-94-9

Indhold

Viden til gavn	4
Indledning.	5
Voksne, som lever med vold i nære relationer	6
Definition af vold i nære relationer	6
Beskrivelse af målgruppen	7
Sociale indsatser, der virker	9
Effekten af sociale indsatser.	9
Dokumentation på området vold i nære relationer	12
Implementering af sociale indsatser	15
Drivkræfter for implementering	15
Faktorer, der påvirker implementeringen	17
Implementeringsstrategier.	18
Økonomi	19
Kommunale udgifter på området vold i nære relationer.	19
Cost-effectiveness-analyser	19
Cost-benefit-analyser	19
Initiativer på området vold i nære relationer	20
Referenceliste	23

Viden til gavn

Vold i nære relationer er et problem, som omfatter hele familien, og som derfor skal håndteres tværfagligt og tværsektorielt i kommunen. Det vurderes, at godt 29.000 kvinder og cirka 10.000 mænd årligt udsættes for fysisk vold fra en partner eller ekspartner.

Som samfund bruger vi mange penge på indsatser for borgere på det sociale område. Målet er at skabe reelle fremskridt for den enkelte udsatte borger. Det kræver solid viden om, hvad der virker, hvorfor det virker, og hvordan det virker. Desværre er viden om effektive indsatser begrænset og til tider svært tilgængelig. For kommunerne kan det derfor være svært at prioritere de rette indsatser til socialt udsatte borgere.

Dette notat giver en kort oversigt over den aktuelle viden om voksne, der lever med vold i nære relationer, og om sociale indsatser over for denne gruppe. Formålet med vidensnotatet er at bidrage til kommunernes planlægning og udvikling af området.

Der findes kun begrænset viden om effekt af sociale indsatser mod vold i nære relationer i Danmark. I notatet præsenteres sociale indsatser, som har vist dokumenteret effekt i internationale undersøgelser. Internationalt findes der evidens for, at en række indsatser kan forebygge partnervold. Derimod er der endnu ikke entydig evidens for, at behandlingsprogrammer målrettet voldsudøveren eller tidlig opsporing i sundhedssektoren af mennesker, der er udsat for vold, kan forebygge gentagelse af vold.

Vidensnotatet indgår i en række af notater fra Socialstyrelsen om målgrupperne for den kommunale sociale indsats. Ledere, mellemledere, fagkoordinatorer og andre centralt placerede medarbejdere fra seks kommuner har testet de første notater og bidraget med kommentarer, kritik og konkrete ændringsforslag. En stor tak til Aalborg, Aarhus, Gladsaxe, Rødovre, Svendborg og Viborg Kommune for værdifulde bidrag.

Det er mit håb, at vidensnotatet vil give kommunerne mulighed for at træffe beslutninger om valg af indsatser over for voksne, som lever med vold i nære relationer, på et informeret og velkvalificeret grundlag.

God læselyst!
Knud Aarup
Direktør for Socialstyrelsen

Indledning

I dette vidensnotat beskrives aktuel viden om sociale indsatser, der virker i forhold til voksne, som lever med vold i nære relationer. Notatet retter sig især mod kommunale mellemledere, fagkoordinatorer og udviklingskonsulenter, der arbejder med at planlægge og udvikle den sociale indsats over for målgruppen.

Notatet er opdelt i en række afsnit:

- *Voksne, som lever med vold i nære relationer*
Her præsenteres viden om målgruppens omfang og karakteristika.
- *Sociale indsatser, der virker*
Her præsenteres nyere dansk og international forskningsbaseret viden om indsatser med dokumenteret effekt. I afsnittet ses også på, hvordan indsatserne kan dokumenteres.
- *Implementering af sociale indsatser*
Her beskrives de væsentligste forhold, som ifølge forskningen påvirker implementeringen af nye indsatser på det sociale område.
- *Økonomi*
Her præsenteres viden om økonomiske udgifter og omkostninger på området vold i nære relationer.
- *Initiativer på området vold i nære relationer*
Her findes en oversigt over Social-, Børne- og Integrationsministeriets igangværende initiativer – og over de kommuner, som er involveret i initiativerne.
- *Referenceliste*
Små tal i notatets tekst henviser til denne liste over anvendt litteratur. Listen gør det muligt at opøge yderligere viden. Bemærk, at tallene udelukkende henviser til litteratur og ikke til uddybende forklaringer.

Om vidensnotatet

I notatet præsenteres et udvalg af den aktuelt tilgængelige forskningsbaserede viden om voksne, som lever med vold i nære relationer, og om sociale indsatser over for denne gruppe. Socialstyrelsen fokuserer på viden, der svarer på centrale spørgsmål, som stilles på det sociale område. Det kan være spørgsmål om en målgruppe, sociale metoder/indsatser, deres effekt og økonomi, og om hvordan man implementerer dem.

Notatet er ikke en egentlig systematisk forskningsoversigt, men bygger på eksisterende forskningsoversigter og undersøgelser. Blandt den tilgængelige viden har vi udvalgt viden med det bedst mulige undersøgelsesdesign i forhold til den målgruppe og de indsatser, som undersøges. Notatet er kvalitetssikret af en uafhængig forsker.

Vidensnotatet opdateres hvert tredje år.

Voksne, som lever med vold i nære relationer

Definition af vold i nære relationer

Vold i nære relationer omfatter fysisk og psykisk vold mellem familiemedlemmer, herunder mellem partnere og eks partnere og mellem forældre og deres børn. Socialstyrelsen arbejder med følgende definition af vold i nære relationer:

- Vold er en handling eller trussel, der – uanset formålet – er egnet til eller krænker en anden persons integritet, eller som skræmmer, smerter eller skader personen – uanset om personen er et barn eller en voksen. Volden kan have samme effekt på andre personer, der overværer eller overhører handlingen. Volden kan være en bevidst handling eller en handling, der sker i affekt. Handlingen overskrider endvidere samfundets love og normer¹.

Socialstyrelsens definition adskiller sig i sin detaljeringsgrad væsentligt fra for eksempel Europarådets definition af “domestic violence”, hvis definition alene bygger på voldens former (defineret som fysisk, seksuel, psykisk og økonomisk vold) og dens aktører².

Dette notat handler om vold i nære relationer, som er rettet mod voksne (partnervold). Vold mod børn i familien bliver ikke behandlet i notatet.

Omfanget af vold i nære relationer

- Ca. 29.000 kvinder med dansk statsborgerskab udsættes årligt for fysisk vold fra en partner. Det svarer med et meget løst estimat til ca. 220 kvinder i en kommune af medianstørrelse med ca. 43.000 indbyggere.
- Ca. 10.000 mænd med dansk statsborgerskab udsættes årligt for fysisk vold fra en partner. Det svarer med et meget løst estimat til ca. 80 mænd i en kommune af medianstørrelse med cirka 43.000 indbyggere.
- Inden for de seneste 5-10 år er omfanget af partnervold i Danmark faldet lidt blandt kvinder og steget lidt blandt mænd. Der er dog ikke tale om statistisk sikre tendenser³.
- Kvinder, der er udsat for vold, har årligt ca. 2.000 ophold på danske kvindekrisecentre. Deres børn har knap 2.000 årlige besøg. Der er ikke tale om unikke ophold, idet nogle kvinder og børn har flere årlige ophold på kvindekrisecentre⁴. Det antages, at cirka 10.000 kvinder og 5.500 mænd i alderen 16-24 år årligt er udsat for fysisk kærestevold i Danmark⁵.
- 28-33.000 børn under 15 år overværer eller overhører årligt vold mod deres mor i Danmark⁶.

Omfanget og karakteren af vold i nære relationer kortlægges i Danmark på baggrund af to former for data:

1. Tilbagevendende befolkningsundersøgelser, der belyser den vold, som kvinder og mænd oplever sig udsat for, men som ikke nødvendigvis medfører en kontakt med myndigheder og/eller krisecentre.
2. Landsdækkende registerdata, der belyser den vold, som politianmeldes, medfører en kontakt til skadestuer og/eller ophold på krisecentre.

Omfanget af vold i nære relationer er vanskeligt at måle, da området er præget af mørketal. Det skyldes i høj grad, at vold er tabubelagt. Kombinationen af datakilderne giver et mere nuanceret og præcist billede af voldens omfang og karakter, end hvis man kun anvendte én form for data.

Beskrivelse af målgruppen

Fra danske undersøgelser og tilbud ved man, at vold i nære relationer forekommer i familier fra alle sociale lag. Nogle grupper er dog væsentligt mere udsatte end andre.

Sammenlignet med normalbefolkningen er *voldsudsatte* oftere:

- kvinder⁷
- i besiddelse af en nedsat helbredsrelateret livskvalitet⁸.

Sammenlignet med normalbefolkningen er *voldsudsatte kvinder* oftere:

- i alderen 20-49 år
- i besiddelse af kortere uddannelse
- uden for arbejdsstyrken
- af anden etnisk herkomst end dansk⁹.

Sammenlignet med normalbefolkningen er *voldsudsatte mænd* oftere:

- i alderen 20-39 år
- arbejdsløse eller førtidspensionister
- ikke topledere eller lønmodtagere på højeste niveau¹⁰.

Sammenlignet med normalbefolkningen er *voldsudøvere* oftere:

- mænd
- uden for arbejdsstyrken
- i alderen 20-49 år (mænd)
- i alderen 20-39 år (kvinder)
- af anden etnisk herkomst end dansk¹¹.

Om *kvinder på krisecenter* er der følgende nøgletal:

- 36 pct. af kvinderne på krisecenter har været på krisecenter mere end en gang.
- 16 pct. af kvinderne på krisecenter har været på krisecenter mere end en gang i indeværende år.
- 14 pct. af kvinderne flytter tilbage til voldsudøveren efter krisecenteropholdet¹².

Kvinder på krisecenter oplyser følgende om deres *partner*:

- 59 pct. af kvinderne på krisecenter angiver, at deres nuværende partner har et alkohol- eller stofmisbrug.
- 72 pct. af kvinderne på krisecenter angiver, at deres nuværende partner har været voldelig i et tidligere parforhold.
- 79 pct. af kvinderne på krisecenter angiver, at deres nuværende partner har været udsat for vold i sit barndomshjem¹³.

Sociale indsatser, der virker

Indsatsen over for vold i nære relationer kan inddrages i tre forebyggelsesfaser¹⁴:

1. *Primær forebyggelse*: At forebygge at vold opstår.
2. *Sekundær forebyggelse*: At stoppe volden og forebygge gentagen vold.
3. *Tertiær forebyggelse*: At reducere følgerne af volden i form af behandling til den voldsudsatte, støtte og omsorg, samt efterværn.

Serviceoven om voksne, der har været udsat for vold i nære relationer

- § 109. Kvindekrisecentre. Midlertidigt ophold i boformer til kvinder, som har været udsat for vold, trusler om vold eller tilsvarende krise i relation til familie- eller samlivsforhold. I opholdet indgår beskyttelse, tryghed og omsorg, samt støtte med henblik på at kunne vende tilbage til en tilværelse uden vold.
- § 110. Midlertidigt ophold til personer med særlige sociale problemer. Aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp.

Kommunernes forpligtelser over for målgruppen beskrives nærmere i VEJ nr. 14 af 15/02/2011, Vejledning om botilbud mv. til voksne efter reglerne i almenboligloven, serviceloven og friplejeboligloven (Vejledning nr. 4 til Serviceloven). Mennesker, som er udsat for vold i nære relationer, er desuden omfattet af de generelle bestemmelser om rådgivning jf. servicelovens § 10.

Ud over serviceloven findes der relevant lovgivning på området i 'Lov om tilhold, opholdsforbud og bortvisning' § 1, § 3 og § 7. Her beskrives netop mulighederne for tilhold, opholdsforbud og bortvisning fra hjemmet. I CPR-loven § 28 fremgår mulighederne for adresse- og navnebeskyttelse. Endelig beskrives mulighederne for tilskud til psykologbehandling efter vold og voldtægt i Sundhedsloven, 'Bekendtgørelse om tilskud til psykologbehandling i praksissektoren for særligt udsatte persongrupper', § 1.

Effekten af sociale indsatser

I det følgende gennemgås viden om effekten af indsatser inden for henholdsvis primær, sekundær og tertiær forebyggelse af vold i nære relationer. Generelt er området præget af begrænset viden om effekt og få undersøgelser, som er baseret på forsøg med kontrolgrupper.

Primær forebyggelse

Formålet med de sociale indsatser i denne forebyggelsesfase er at forebygge, at vold opstår. Nedenfor er en oversigt over nogle af de metoder, som har vist dokumenteret effekt:

- *Forældreundervisning i forhold til vold i parforholdet*
Et amerikansk studie konkluderer, at der var en lavere risiko end forventet for vold blandt unge par, der indgik i et undervisningsprogram for unge forældre¹⁵. Resultaterne er dog foreløbige. Generelt set synes der at være en positiv effekt af forældreundervisningsprogrammer som led i fødselsforberedelse, hvis programmerne omfatter 'træning' til at blive forældre og undervisning i konflikthåndtering¹⁶.
- *Undervisning i skoler*
Der er påvist en markant sammenhæng mellem mobning og senere antisocial og voldelig adfærd, både for udøvere og ofre for mobning¹⁷. Det er nyligt dokumenteret i en international metaanalyse af forskellige undersøgelser, at en skolebaseret indsats mod mobning og også generelle antimobning-kampagner effektivt reducerer forekomsten af mobning og derved også vil kunne nedsætte risikoen for senere udøvelse af vold i partnerforhold¹⁸.
- *Forebyggelse af kærestevold*
Vold i tidlige kæresteforhold er ofte en forløber for voldelig adfærd i senere parforhold. I USA og Canada er der blevet udviklet indsatser for unge, hvis formål er at forebygge vold i parforhold på sigt. Eksempler er 'Safe Dates', 'Youth Relationship Project' og 'Fourth R: Skills for Youth Relationships':

'Safe Dates' retter sig mod unge i 8. og 9. klasse¹⁹. Et år efter aktiviteterne var de unge, der havde deltaget i 'Safe Dates', mindre accepterende over for vold på dates og bedre til håndtering af vrede²⁰. Samtidig var de mere opmærksomme på de negative konsekvenser ved vold på dates, samt kendte i højere grad til de hjælpemuligheder, der var i lokalområdet, hvis man enten var offer for eller udøver af vold på dates²¹. Der er ikke kendskab til, at indsatsen er afprøvet i Danmark.

'Youth Relationship Project' retter sig mod 14-16-årige, der i barndommen har været udsat for omsorgssvigt og overgreb. Indsatsen har til formål at bidrage til, at de unge kan udvikle sunde, ikke-voldelige forhold med kæresten. I indsatsen indgår oplæring i konfliktløsning og kommunikation. Indsatsen er evalueret, og der er konstateret markant effekt på de unges konflikthåndtering og en øget evne til at danne kammeratskab og kæresteforhold på gensidige vilkår. Der er ikke kendskab til, at indsatsen er afprøvet i Danmark.

'Fourth R: Skills for Youth Relationships' består af 21 undervisningslektioner á 75 minutter. Indsatsen foregår i skoleklasser, retter sig mod elever i alderen 13-17 år, og udføres af elevernes egne lærere, som trænes i indsatsen. Målet er at styrke sunde relationer og modvirke vold, seksuel risikoadfærd og misbrug. En undersøgelse har påvist en lavere forekomst af senere kærestevold og vold på dates blandt elever, der havde deltaget i 'Skills for Youth Relationships' sammenlignet med ikke-deltagere²². Der er ikke kendskab til, at indsatsen er afprøvet i Danmark.

Sekundær forebyggelse

Formålet med de sociale indsatser i denne forebyggelsesfase er at stoppe volden og forebygge gentagen vold. Nedenfor er en oversigt over nogle af de metoder, som har vist dokumenteret effekt:

- *Alkohol og vold*

Undersøgelser i bl.a. Sverige har fundet stærke sammenhænge mellem alkoholpåvirkning og -misbrug samt aggressiv adfærd, herunder vold mod partner og risiko for, at man selv bliver udsat for vold²³. Denne sammenhæng sandsynliggør, at behandling af alkoholmisbrug vil kunne resultere i en nedsat risiko for at udøve partnervold, og at mænd i risiko for at udøve partnervold vil kunne udpeges igennem alkoholbehandlingsprogrammer. En behandling, der retter sig mod både misbrug og partnervold er formentlig mere effektiv end misbrugsbehandling efterfulgt af behandling af voldelig, aggressiv adfærd²⁴. I Danmark har Alternativ Til Vold i Roskilde specialiseret sig i behandling af partnervold og alkoholmisbrug (se evt. listen over initiativer). Internationale undersøgelser viser, at individuel behandling af alkoholmisbrug resulterede i nedsat hyppighed af aggressivitet og partnervold²⁵.

- *Voldsforebyggende programmer rettet mod voldsudøverne*

En dansk sammenfatning af skandinavisk, engelsk, amerikansk og canadisk forskning fra 2007 viser, at forskning og evaluering af behandling til voldsudøvende mænd generelt set ikke kan påvise entydige effekter med høj evidens. Det skyldes manglende kontrolgrupper, begrænset empirisk materiale og det forhold, at der i undersøgelserne kun ses på korttidsvirkningen af behandlingen. Programmer som 'Anger Management' anbefales ikke i den internationale forskningslitteratur. Årsagen er, at vold i parforholdet ikke primært skyldes vrede, men i højere grad vedrører magt og dominans²⁶.

Socialstyrelsen udgav i 2011 en evaluering af fire gratis behandlingstilbud til mænd, der udøver vold mod deres partner, henholdsvis Alternativ Til Vold, Dialog Mod Vold, behandlingstilbud på Odense Kvindekrisecenter samt Manderådgivningen i Herning Kommune²⁷. Fokus i behandlingen på alle fire behandlingstilbud er, at klienten tager ansvar for volden, og at klienten får nogle redskaber til at undgå at udøve vold, fysisk såvel som psykisk.

De klienter, der gennemførte behandlingen, har ved behandlingens start og ved endt behandling udfyldt et spørgeskema. Stort set alle klienter gav udtryk for, at behandlingen har hjulpet dem. Det gælder både i forhold til parforholdet og særligt i forhold til voldsproblemerne. Ca. fire ud af fem partnere havde samme opfattelse som klienterne af behandlingens virkning. Behandlerne vurderede også, at klienter i undersøgelsen i høj eller nogen grad har oplevet en forbedring i forhold til aggressionsforvaltning. Derudover vurderede behandlerne, at der er en generel reduktion af den voldelige adfærd hos klienterne. Nogle mænd profiterer mere af behandlingen end andre, både set i forhold til voldsudøvelse, parforholdet og personlighedsforandringer²⁸. Der er ikke kendskab til langtidsvirkningen af behandlingen.

- *Støtte til den, der er udsat for vold*

I Danmark er der i alt 42 kvindekrisecentre. Desuden er der tre specialiserede kvindekrisecentre, som er målrettet hhv. handlede kvinder, kvinder på flugt fra æresrelaterede konflikter samt voldsudsatte kvinder med et misbrug eller i prostitution. Formålet med kvindekrisecentrene er at tilbyde midlertidigt ophold i boformer til kvinder, som har været udsat for vold, trusler om vold eller tilsvarende krise i relation til familie- eller samlivsforhold.

Kvindekrisecentrene er ikke tidligere blevet evalueret, og derfor kender man ikke effekten af tilbuddene. Heller ikke i en international kontekst er der viden om effekten af krisecentre. 2013-2015 vil der blive foretaget en større evaluering af kvindekrisecenterområdet i dansk regi, og de endelige konklusioner vil blive videreformidlet til kommunerne.

Tertiær forebyggelse

Formålet med de sociale indsatser i denne forebyggelsesfase er at reducere følgevirkningerne af volden. Nedenfor er en oversigt over viden om effekten af nogle af de indsatser, som anvendes i Danmark:

- *Støtte til voldsudsatte kvinder efter volden er ophørt*
Mødrehjælpens projekt 'Ud af voldens skygge' er et tilbud til kvinder, der har levet i et voldsramt forhold, eller er på vej ud af et voldsramt forhold. Kvinderne tilbydes et rådgivnings- og behandlingsforløb, som består af et stabiliseringsforløb med efterfølgende gruppeforløb og efterværnssamtaler. Formålet er, at kvinderne opnår viden om det at være udsat for vold, at de bearbejder deres oplevelser fra et voldeligt forhold, samt at voldens følgevirkninger reduceres. Kvindernes børn kan også tilbydes behandlingsforløb.

'Ud af voldens skygge' er blevet evalueret med en før- og eftermåling²⁹. Evalueringen viser, at kvinderne ser ud til at opnå et positivt udbytte af tilbuddet, i og med de psykiske følgevirkninger reduceres, og kvinderne opnår større kontrol over deres liv. De positive effekter ser ud til at være fastholdt op til et halvt år efter forløbets afslutning, men langtidsvirkningerne kendes ikke³⁰. Der er blevet målt på følgende indikatorer: Kvindernes økonomi, børns samvær med deres far, fysisk sikkerhed, kvindernes forhold til voldsudøveren, kvindernes selvværd, kontrol og tillid, posttraumatisk stress, angst, depression og social støtte samt mor-barn-relationen.

Cirka halvdelen af landets kvindekrisecentre tilbyder efterværn i form af hjælp til at etablere en fremtid, når man har været udsat for vold. Der er ikke sikker viden om effekten af efterværn for voldsudsatte kvinder.

Interventionscentre til par, som lever med partnervold er en indsats, som aktuelt bliver afprøvet i Danmark, og hvis effekt endnu ikke kendes. Formålet med interventionscentret er at mindske følgerne af partnervold og at forsøge at få volden i parforholdet til at stoppe. Interventionscentret er mobilt og skal dels yde støtte og rådgivning til den voksne, som udsættes for vold, dels yde rådgivning og anvisning af behandlingsmuligheder til den, som udøver vold. Interventionscenteret er en del af et to-årigt forsøgsprojekt i Østjyllands politikreds, og centeret samarbejder tæt med politiet.

Partnervold mod mænd er et andet område, som aktuelt får voksende opmærksomhed i Danmark. Der eksisterer to mandekrisecentre i Danmark i henholdsvis Horsens og Fredericia, og der er mandecentre i København og Århus. Centrene tilbyder rådgivning og midlertidig bolig til mænd i krise, herunder mænd, som udsættes for partnervold. Organisationen Mandecentret har yderligere seks rådgivningstilbud uden mulighed for ophold. Området er et spirende forskningsområde, men der er endnu ikke sikker evidensbaseret viden om indsatser til gruppen³¹.

Dokumentation på området vold i nære relationer

Målene for de sociale indsatser mod vold i nære relationer er:

- *At forebygge sociale problemer og afhjælpe øjeblikkelige vanskeligheder*
Der findes ingen veldefinerede indikatorer til at måle om denne målsætning nås.
- *At sikre beskyttelse, tryghed og omsorg, med henblik på at den voldsudsatte opnår en tilværelse uden vold i nære relationer*
Der findes flere indikatorer, som kan måle, om denne målsætning nås. Kriminalstatistikken kan vise, hvor mange politianmeldelser, som vedrører partnervold, og dermed hvor mange sager der håndteres af politiet med henblik på beskyttelse og tryghed for den voldsudsatte. En indikator for omsorg for voldsudsatte er Landspatientregistret, som registrerer antal skadestuehenvendelser, der vedrører partnervold. Endvidere viser årstatistikken over kvinder og børn på krisecentre, hvor mange ophold og henvendelser der årligt registreres på kvindekrisecentre. Det er en indikator for, hvor mange voldsudsatte kvinder der får hjælp i form af beskyttelse, tryghed og omsorg.
- *At reducere antallet af udøvere af vold i nære relationer*
Antallet af voldsepisoder og voldsanmeldelser, som vedrører partnervold, er en væsentlig indikator for, om målet om at reducere antallet af voldsudøvere nås. Disse tal kan findes i Kriminalstatistikken. Det skal dog bemærkes, at ikke alle sager om partnervold anmeldes eller på anden måde involverer politiet³². Antallet af udsatte for partnervold udgør en såkaldt omvendt indikator for, om antallet af voldsudøvere reduceres, idet indikatoren vedrører den voldsudsatte og ikke voldsudøveren. De landsdækkende Sundheds- og Sygelighedsundersøgelser kombineret med registerdata er kilder til denne indikator. Det skal dog bemærkes, at ikke al partnervold medfører skadestuekontakt – derfor har Landspatientregistret ikke registreret alle sager om partnervold³³.
- *At reducere følgerne af vold i nære relationer og afhjælpe fremtidig vold i nære relationer*
Årsstatistikken over kvinder og børn på krisecentre er en kilde til tal på, hvor mange ophold på kvindekrisecentre, som den enkelte kvinde har det pågældende år. Disse tal udgør en indikator for, i hvilken grad man når målsætningen om at afhjælpe fremtidig vold i nære relationer. Kvindekrisecentrene har hidtil ikke systematisk opbevaret og rapporteret cpr-numre på de kvinder, som opholder sig på centrene. Derfor kan indikatoren ikke følges på cpr-nummerniveau for alle kvinder. Svarprocenten på spørgsmål vedr. cpr-nummer var 23,5 pct. i årsstatistikken for kvinder og børn på krisecentre i 2011³⁴.

Centrale kilder til viden

- Kriminalstatistikken
- Landspatientregisteret
- Årsstatistik over kvinder og børn på krisecenter³⁵
- Sundheds- og sygelighedsundersøgelser³⁶
- Offerundersøgelser³⁷

Omtrent hvert femte år udgiver Statens Institut for Folkesundhed en rapport om vold i nære relationer, som bygger på data fra de nævnte datakilder. I 2004 og 2007 var titlen på rapporten "Mænds vold mod kvinder"³⁸. Rapporten fra 2012 hedder "Vold i nære relationer"³⁹. Undersøgelserne finansieres af Ministeriet for Ligestilling og Kirke.

Implementering af sociale indsatser

Implementering er en række konkrete aktiviteter, der har til formål at understøtte og iværksætte en specifik indsats⁴⁰. Implementering er med andre ord de aktiviteter, der sættes i værk med henblik på at omsætte viden til konkret praksis. I det følgende afsnit gennemgås en række af de forhold, som ifølge implementeringsforskning har indflydelse på implementering af nye sociale indsatser. Indimellem eksemplificeres med indsatser over for målgruppen: voksne, som lever med vold i nære relationer.

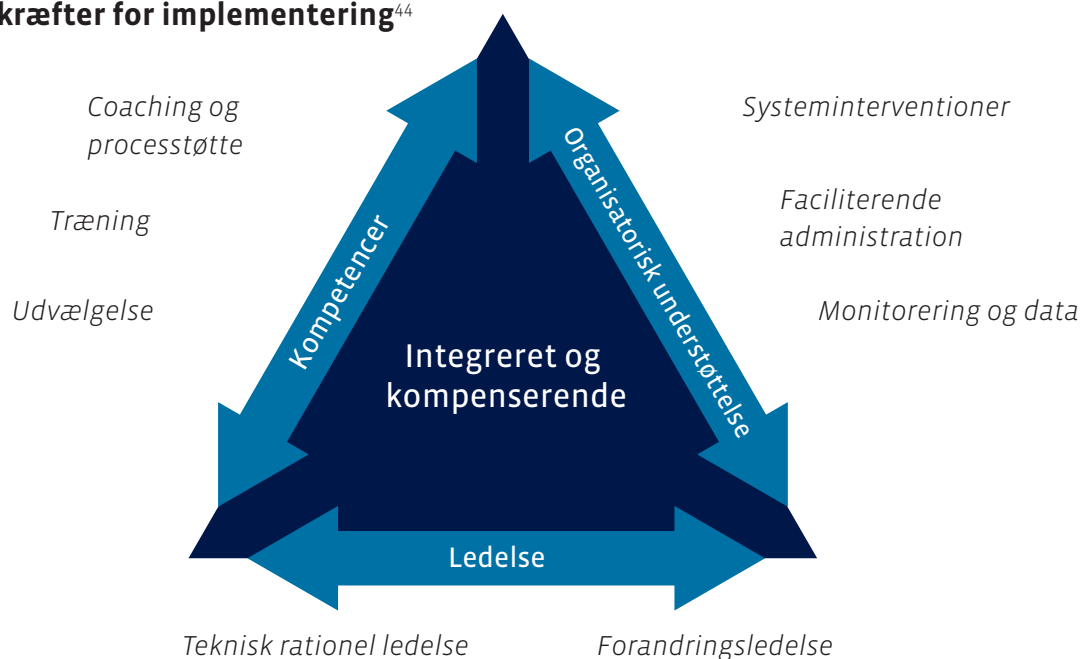
Helt overordnet bør kommunen ved implementering af nye indsatser være opmærksom på, at indsatserne oftest består af både 'hardware' og 'software'⁴¹. Med 'hardware' menes for eksempel en ny sagsbehandlingsmetode eller nye sociale indsatser over for voksne, som lever med vold i nære relationer. Med 'software' menes eksempelvis nye samarbejdsrelationer og ændring af organisationskulturen. Ved implementering af nye indsatser skal man have øje for, hvad 'hardwaren' indeholder – men lige så meget for, hvordan den påvirker 'softwaren' i organisationen.

Drivkræfter for implementering

Implementering fremmes gennem tre centrale drivkræfter: Ledelse, kompetencer og organisering⁴². De tre drivkræfter er gensidigt afhængige og skal understøtte hinanden. Samtidig er de kompensatoriske. Det betyder for eksempel, at kommunen kan kompensere for manglende kompetencer hos medarbejderne ved at have ekstra ledelsesmæssigt fokus på, at indsatsen leveres efter hensigten.

Drivkræfter og hæmmere for implementering er hinandens spejlbilleder⁴³. Eksempelvis er stærk ledelsesopbakning en væsentlig drivkraft for implementering, mens mangel på ledelsesopbakning er en væsentlig hæmmer. Det samme gør sig gældende for de øvrige drivkræfter for implementering. Hvis man arbejder målrettet og struktureret med dem, vil det fremme implementeringen. Hvis man undlader at gøre det, vil det hæmme den.

Drivkræfter for implementering⁴⁴

Ledelse som drivkraft

Alle succesfulde implementeringsprocesser har haft tydelig ledelsesmæssigt fokus og opbakning⁴⁵. Chancerne for succesfuld implementering vil være små, hvis ikke ledelsen er med til at initiere implementeringsprocessen, understøtter den løbende, vælger de rigtige medarbejdere og kommunikerer målsætningerne.

Ledelsesopgaven har to aspekter. Dels den mere konkrete og tekniske, der handler om at understøtte rammerne omkring implementeringsopgaven. Dels aspektet omkring forandringsledelse, hvor ledelsens opgave er at drive implementeringsprocessen fremad og holde medarbejderne til ilden gennem opfølgninger og vedvarende fokus på fremdriften.

Kompetencer som drivkraft

Modsætningen mellem at vide, hvad man skal gøre – og at gøre det i praksis – er en central udfordring for implementering af nye indsatser. En vigtig drivkraft for implementering er derfor at udvælge medarbejdere og sikre løbende kompetenceudvikling. Typisk skal denne have lige så meget fokus på at aflære gamle rutiner og vaner som på at tillære den nye praksis⁴⁶.

Omkring kompetenceudvikling kan det slås fast, at forskningen entydigt diskvalificerer 'train and hope'-tilgangen⁴⁷. Det er ikke nok blot at kompetenceudvikle medarbejderne. De skal ligeledes have mulighed for at omsætte denne viden til praksis gennem løbende støtte, coaching og supervision.

I implementeringslitteraturen bliver forandringsagenter og superbrugere ofte fremhævet som helt centrale for at sikre fremdriften i implementeringsprocessen⁴⁸. Superbrugere er medarbejdere, der uddannes og trænes særligt, så den øvrige medarbejderstab kan læne sig op ad dem i implementeringsprocessen.

Organisering som drivkraft

Den tredje drivkraft for implementering handler om at få skabt en sammenhængende og koordineret organisering af indsatsen. Den handler også om at skabe et monitoringsystem, der gør det muligt at følge med i og understøtte implementeringsprocessen – og løbende vurdere, om man efterlever faglige standarder og opnår de tilsigtede resultater for deltagerne⁴⁹.

Sandsynligheden for, at indsatsen bliver implementeret ordentligt, er betydeligt større, hvis medarbejderne har et skriftligt referencepunkt at forholde sig til i implementeringsprocessen, for eksempel i form af behandlingsprotokoller. Jo tydeligere indsatsens kernekomponenter er beskrevet, desto lettere er det at implementere den. Det gælder derfor også om at få nedskrevet tavse og intuitive handlinger, som nye medarbejdere ikke nødvendigvis kender til. Det kan for eksempel være en bestemt tilgang til borgerne eller en uskrevet ansvars- og opgavefordeling mellem medarbejderne.

Det er vigtigt løbende at overvåge og følge med i implementeringsprocessen⁵⁰. Det gøres ved at indsamle de data, som vil give det mest anvendelige billede af udviklingen, og som samtidig sikrer, at dokumentationsindsatsen er enkel og håndterbar i hverdagen. Samtidig er det vigtigt, at monitoringsdata bliver anvendt aktivt på teammøder og lignende. På den måde kan data bruges til at identificere og håndtere forskellige implementeringsudfordringer.

Faktorer, der påvirker implementeringen

De faktorer, der påvirker implementeringen, foregår typisk på fire niveauer⁵¹:

Individuelle faktorer

De individuelle faktorer er de faktorer, der knytter sig til de enkelte medarbejderes faglige og personlige adfærd og holdninger.

Fra en undersøgelse af vold mod førskolebørn ved man, at der for fagpersoner knytter sig en række socialfaglige og personlige barrierer til at handle over for vold mod børn⁵². Barriererne består for eksempel i usikkerhed om tegn på vold, bekymringer over for fremtidigt forældresamarbejde, berøringsangst og angst for selv at blive udsat for vold. Det er sandsynligt, at en del af de samme barrierer gør sig gældende i arbejdet med sociale indsatser over for vold mod voksne.

Interpersonelle faktorer

De interpersonelle faktorer er samarbejdsrelationerne og kommunikationen mellem og på tværs af de medarbejdere, der skal levere indsatsen. De interpersonelle faktorer handler også om den kultur, som præger den organisation, hvor indsatsen skal implementeres.

Den kommunale forvaltning samarbejder ofte med politiet om sager om vold i nære relationer. Her kan udfordringen være forskellige opfattelser af behovet for indsats, for eksempel i sager, som ikke indebærer grov vold.

Institutionelle faktorer

De institutionelle faktorer er den organisation, som indsatsen skal implementeres i, herunder de organisationsstrukturelle betingelser for samarbejde.

Børn kan tage alvorlig udviklingsmæssig skade af vold, hvad enten de selv udsættes for vold eller oplever vold mellem deres forældre⁵³. Partnervold berører således altid hele familien. Det bør medtænkes i implementeringen af nye sociale indsatser på området, at der er behov for en koordineret social indsats for den voldsudsatte, voldsudøveren og børnene.

Infrastrukturelle faktorer

De infrastrukturelle faktorer er den overordnede samfundsmæssige og politiske kontekst, som indsatsen skal fungere i. Herunder hører også de lovgivningsmæssige rammer omkring indsatsen.

Behandlingen af personer, der udøver partnervold, varetages af en række behandlingssteder: Dialog mod vold, Alternativ til vold, Krisecenter Odense og Manderådgivningen i Herning Kommune. Disse organisationer tilbyder gratis behandling helt eller delvist finansieret af Satspuljemidler. Der er ventetid til nogle af behandlingstilbuddene. Hvis en kommune ønsker at opstarte et behandlingstilbud i kommunalt regi til personer, der udøver vold i familien, anbefales det, at tilbuddet baseres på erfaringer og metoder udviklet hos disse eller andre specialiserede behandlingssteder for mænd og kvinder, der udøver partnervold.

Som det fremgår, er sociale indsatser komplekse størrelser, der skal fungere i komplekse kontekster⁵⁴. Den helt centrale opgave i implementeringsprocessen er derfor så vidt muligt at tage højde for og håndtere de faktorer, der påvirker implementeringen. Det gøres gennem aktivt arbejde med drivkræfterne for implementering: ledelse, kompetencer og organisering.

Implementeringsstrategier

Det er en vigtig beslutning at vælge en implementeringsstrategi, når kommunen skal implementere nye indsatser. Man kan implementere indsatsen i hele organisationen eller blot i enkelte dele af den – og man kan implementere hele indsatsen med det samme eller i flere faser⁵⁵. Det giver fire forskellige implementeringsstrategier:

- *Big Bang*
Her implementerer hele organisationen hele ændringen med det samme. Fordelen ved denne strategi er, at perioden med forandringer holdes forholdsvis kort, og man minimerer sandsynligheden for, at medarbejderne falder tilbage til gamle vaner. Ulempen ved Big Bang-strategien er, at der er tale om store forandringer for medarbejderne.
- *Domino*
Her implementerer en del af organisationen hele indsatsen med det samme. Fordelen ved denne strategi er, at kommunen får mulighed for at afprøve og implementere indsatsen i en begrænset del af organisationen. Derved kan man høste en række erfaringer, der kan tages med, når indsatsen skal spredes ud til resten af organisationen. Ulempen er, at denne implementeringsstrategi er mere tidskrævende.
- *Kaskade*
Her implementerer hele organisationen indsatsen i flere faser. Fordelen ved denne strategi er, at implementeringen brydes ned i mindre og mere overskuelige dele, samtidig med at man høster fordelene ved, at hele organisationen implementerer indsatsen. Ulemperne er, at det er en tidskrævende proces, og man risikerer, at der opstår 'forandringstræthed' i organisationen.
- *Små skridt*
Her implementerer en del af organisationen indsatsen i flere faser. Fordelen ved denne strategi er, at medarbejderne får tid til at vænne sig til den nye indsats. Ulemperne er, at implementeringsprocessen er meget tidskrævende, og at der er risiko for, at medarbejderne blot fortsætter, som de hidtil har gjort.

Det gælder generelt for implementering, at der ikke er en 'one size fits all'-løsning, som det altid vil være bedst at bruge. I stedet bør kommunen være bevidst om de forskellige fordele og ulemper, der følger af de forskellige strategier, og forsøge at tage højde for dem.

Kommunale udgifter på området vold i nære relationer

Statens Institut for Folkesundhed udgav i 2010 en rapport om de samfundsmæssige omkostninger ved vold mod kvinder, "Voldens pris"⁵⁶. Undersøgelsen er baseret på registerdata for kvinder i alderen 16-64 år, der i perioden 2002-2005 har politianmeldt vold, er døde af vold og/eller har kontaktet en skadestue som følge af vold. Derudover indgår der data fra Sundheds- og Sygelighedsundersøgelser fra 2000 og 2005. Rapporten omfatter omkostningerne på landsplan, mens tilsvarende oplysninger på kommunalt plan ikke er med.

Ifølge rapporten er de årlige omkostninger ved vold mod kvinder på landsplan⁵⁷:

- Ophold på kvindekrisecentre: 147 mio. kr.
- Sundhedsvæsen og retsvæsen: 76 mio. kr.
- Retsvæsen: Omkostninger ved politianmeldte husspektakler og tilholdssager: 9 mio. kr. Beløbet dækker alle voldsramte kvinder. Men de 9 mio. regnes som udgifter forbundet med partnervold, da det antages, at størstedelen af husspektakler og tilholdssager omfatter partnervold.
- Arbejdsmarked: Indkomstkonskvenser og produktionstab målt ved registrerede sygedage: 30 mio. kr.

Der er ikke medregnet pengeoverførsler som kontanthjælp, førtidspension, erstatninger til volds ofre m.m.. Der er heller ikke medregnet voldsopofrenes personlige omkostninger i form af tab af forventet restlevetid og tab af helbredsmæssig kvalitet. De tilsvarende tal for partnervold mod mænd kendes ikke.

WHO, Verdens Sundhedsorganisation, har gennemgået knap 20 studier, der beskriver omkostninger relateret til vold mod kvinder. De konkluderer, at der er anvendt vidt forskellige datakilder og analysemetoder, og at studierne i varierende omfang medtager omkostninger inden for sundheds-, social- og retsvæsen⁵⁸.

Cost-effectiveness-analyser

I cost-effectiveness-analyser sammenholdes driftsudgiften ved en indsats (typisk medarbejderressourcer) med indsatsens effekt på kortere eller længere sigt. Cost-effectiveness-analyser giver også mulighed for at sammenligne forskellige indsatser.

Der findes aktuelt ingen danske cost-effectiveness-analyser af metoder til social behandling af personer udsat for partnervold og personer, der udøver partnervold. Socialstyrelsen har ikke kendskab til internationale cost-effectiveness-analyser af området, der kan oversættes til danske forhold.

Cost-benefit-analyser

I cost-benefit-analyser sammenlignes udgifterne ved en given indsats med indsatsens økonomiske effekter på kortere og længere sigt. Dvs. effekterne omregnes til en økonomisk værdi i kroner.

Der findes aktuelt ingen danske cost-benefit-analyser af metoder til social behandling af personer udsat for partnervold, og personer, der udøver partnervold. Socialstyrelsen har ikke kendskab til internationale cost-benefit-analyser af området, der kan oversættes til danske forhold.

Initiativer på området vold i nære relationer

I afsnittet præsenteres igangværende initiativer, som er igangsat eller finansieret af Social-, Børne- og Integrationsministeriet, hvis ikke andet er nævnt.

Kvindekrisecentre (SEL § 109)

<i>Målgruppe:</i>	Kvinder, som er udsat for vold i nære relationer, og deres børn.
<i>Formål:</i>	At reducere følgerne af vold i nære relationer for kvinder og børn samt at reducere risikoen for yderligere vold
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Kvindekrisecentrene bliver evalueret i 2013-2015. Effekten måles som minimum på følgende indikatorer: Om kvinderne vender tilbage til krisecenter efter udskrivning, om de vender tilbage til voldsudøveren efter udskrivning, kvindernes tilfredshed med udbytte af opholdet, deres arbejdsmarkedstilknytning samt kvindernes og deres børns sociale og sundhedsmæssige forhold.
<i>Kontakt</i>	Socialstyrelsens Voksenenhed.

Afklarende psykologsamtaler til kvinder på krisecenter (2012-2014)

<i>Målgruppe:</i>	Kvinder, som opholder sig på kvindekrisecenter.
<i>Formål:</i>	Afprøvning af metoder til at reducere følgerne af vold samt at styrke kvinder på krisecenter i deres sociale indsats for at bryde med volden
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Evalueringen omfatter en beskrivelse af indsatsen, en registrering af antal brugere, kvalitative opsamlinger af erfaringer fra ordningen samt et litteraturstudie.
<i>Kontakt</i>	LOKK. Socialstyrelsens Voksenenhed.

Behandling til voldsudøvere (satspuljefinansieret 2012-2015)

<i>Målgruppe:</i>	Udøvere af partnervold.
<i>Formål:</i>	Udvikling af metoder til bl.a. integreret volds- og alkoholbehandling og inddragelse af nye målgrupper i behandlingen.
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Indsatsen er i 2009-2010 blevet målt på følgende indikatorer: Deltagerne og eventuelle partneres vurdering af, om behandlingen har medført, at volden i familien er ophørt, behandlernes vurdering af graden af fortsat voldsudøvelse samt af deltagerne adfærds- og personlighedsforandringer.
<i>Kontakt</i>	Dialog mod Vold, Alternativ til Vold, Odense Krisecenter, Manderådgivningen Herning Kommune. Socialstyrelsens Voksenenhed.

Temadage om vold i familien (2012-2013)

<i>Målgruppe:</i>	Fagpersoner i alle landets kommuner, som kommer i kontakt med familier, der lever med vold.
<i>Formål:</i>	Opkvalificering af fagpersoner i forhold til at kunne handle i forhold til vold i familien.
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Indgår i den samlede evaluering af Strategi til bekæmpelse af vold i nære relationer 2010. Der måles på følgende indikatorer: Fagpersoners viden om særlige målgrupper, kendskab og adgang til viden og redskaber, viden om støtte og behandling samt ledelsesmæssig opbakning. Befolkningens kendskab til rettigheder og støttemuligheder, italesættelse af vold og aktive stillingtagen til vold. Om flere volds ofre søger støtte og om flere voldsudøvere indgår i behandling.
<i>Kontakt</i>	Socialstyrelsens Voksenenhed. Ministeriet for Ligestilling og Kirke er primær opdragsgiver. Projektet gennemføres af Socialstyrelsen.

Kursus om ære, konflikter og social kontrol (2012-2015)

<i>Målgruppe:</i>	Fagpersoner i alle landets kommuner, som ønsker mere viden om æresrelaterede konflikter.
<i>Formål:</i>	Opkvalificering af fagpersoner i forhold til at kunne handle i forhold til æresrelaterede konflikter.
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Indgår i den samlede evaluering af Strategi til bekæmpelse af vold i nære relationer 2010 (se ovenfor).
<i>Kontakt</i>	Social-, Børne- og Integrationsministeriet. Ministeriet for Ligestilling og Kirke er primær opdragsgiver. Projektet gennemføres af Social-, Børne- og Integrationsministeriet.

Anonym rådgivning til voldsudsatte kvinder (2012-2014)

<i>Målgruppe:</i>	Kvinder, som er udsat for vold i nære relationer, og ikke kommer på krisecenter.
<i>Formål:</i>	Afprøvning af metode til at styrke voldsudsatte kvinder, som ikke kommer på krisecenter, i deres indsats for at bryde med volden
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Evalueringen omfatter en beskrivelse af indsatsen, en registrering af antal brugere samt en beskrivelse af brugerne.
<i>Kontakt</i>	Mødrehjælpen, LOKK. Socialstyrelsens Voksenenhed.

Interventionscenter ved partnervold i Østjyllands Politikreds (2013-2014)

<i>Målgruppe:</i>	Kvinder og mænd, som er udsat for eller udøver vold, og som kommer i kontakt med politiet.
<i>Formål:</i>	Afprøvning af metoder til at reducere følgerne af partnervold for den voldsudsatte og på længere sigt hjælpe både den voldsudsatte og den voldsudøvende til at skabe et liv uden partnervold.
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Indsatsen vil blive evalueret ud fra følgende indikatorer: antal brugere, tilbuddets ydelser til klienten samt om der henvises videre til et andet tilbud.
<i>Kontakt</i>	Dialog mod Vold, LOKK. Socialstyrelsens Voksenenhed.

Ud af voldens skygge (Mødrehjælpen) (2012-2013)

<i>Målgruppe:</i>	Kvinder med børn, som har været udsat for partnervold, og deres børn.
<i>Formål:</i>	Formålet er, at kvinderne opnår viden om det at være voldsudsat, at deres oplevelser i et voldeligt forhold bearbejdes samt at følgevirkningerne af volden reduceres. Kvindernes børn kan også tilbydes behandlingsforløb.
<i>Dokumentation og effekt:</i>	Blev evalueret i 2012. Evalueringen viser, at kvinderne synes at opnå et positivt udbytte af tilbuddet, idet psykiske følgevirkninger reduceres og kvinderne opnår større kontrol over deres liv. De positive effekter synes at være fastholdt op til et halvt år efter afsluttet forløb. Der er blevet målt på følgende indikatorer: kvindernes økonomi, børns samvær med deres far, fysisk sikkerhed, kvindernes forhold til voldsudøveren, kvindernes selvværd, kontrol og tillid, posttraumatisk stress, angst depression og social støtte samt mor-barn-relationen.
<i>Kontakt</i>	Mødrehjælpen.

Referenceliste

- 1 Definitionen bygger på: Isdal P. (2000): *Meningen med volden*.
- 2 Europarådet (2011): *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*.
- 3 Helweg-Larsen K. (2012): *Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 4 Barlach L. & Stenager K. (2012): *LOKK Årsstatistik 2011: Kvinder og børn på krisecenter*. Socialstyrelsen.
- 5 Helweg-Larsen, K. et al (2012): *Kærestevold i Danmark. En undersøgelse af omfang, karakter og konsekvenser af volden blandt unge og udvikling 2007-2011*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 6 Helweg-Larsen K. (2012): *Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 7 Ibid.
- 8 Neroien A et.al: (2008): "Violence and health: results from the first national study on violence against women in Norway". *Scan Journal of Public Health*, 2008, 36, s. 161-168
Helweg Larsen K. m. fl.: (2010): *Voldens pris – samfundsmæssige omkostninger ved vold mod kvinder*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 9 Helweg-Larsen, K. (2012): *Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 10 Ibid.
- 11 Ibid.
- 12 Barlach & Stenager (2012): *LOKK årsstatistik 2011. Kvinder og børn på krisecenter*. Socialstyrelsen, 2012.
- 13 Barlach & Stenager (2011): *LOKK årsstatistik 2010. Kvinder og børn på krisecenter*. Servicestyrelsen, 2011.
- 14 Dette afsnit er baseret på en artikel udformet af Karin Helweg, 2012, i forbindelse med en intern kortlægning i Socialministeriet.
- 15 Florsheim P. et.al. (2011): "The young parenthood program: Preventin intimate partner violence between adolescent mothers and young fathers". *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 2011, 10, s. 117-34.
- 16 Kitzman, H.J. et.al. (2010): "Enduring effects of prenatal and infancy home visiting by nurses on maternal life course and government spending: follow-up of a randomized trial among children at age 12 years". *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 2010, 164(5), s. 419-24.
- 17 Farrington DP et.al.(2011): "Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes". *Crim Behav Mental Health*, 2011, 21, s.70-98.
- 18 Ttofi MM et.al. (2012): "Risk and protective factors, longitudinal research and bullying prevention". *New Directions for Youth Development*, 2012, 133, s. 85-98.
Foshee et al. (2004): "Assesing the long-term effects of the Safe Dates Program and a booster in preventing and reducing adolescent dating violence". *American Journal of Public Health*, 2004, 4, s. 619-624.
- 19 Foshee et al. (2011): "Risk and protective factors distinguishing profiles of peer and dating violence perpetration". *Journal of Adolescent Health*, 2011, 48(4), s. 344-350.
- 20 Foshee et al. (2000): "The safe dates program. 1-year follow-up results". *American Journal of Public Health*, 2000, 90, s. 1619-1622.
- 21 Ibid.
- 22 Wolfe DA et al. (2012): "Observations of adolescent peer resistance skills following a classroom-based healthy relationship program". *Prevention Science*, 2012, 13(2), s. 196-205.

- 23 Bergman B et.al. (1989): "Battered wives and female alcoholics: a comparative social and psychiatric study". *Journal of Advanced Nursing*, 1989, 14(9), s. 727-34.
- Brismar B et.al. (1998): "The significance of alcohol for violence and accidents". *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 1998, 22(7), 299-306.
- Bergman AB et.al. (1991): "Sweden's experience in reducing childhood injuries". *Pediatrics*, 1991, 88(1), s. 69-74.
- Rossow I et.al. (1999): "Young, wet & wild? Associations between alcohol intoxication and violent behaviour in adolescence". *Addiction*, 1999, 94(7), s. 1017-31.
- Thompson MP et.al. (2006): "The roles of victim and perpetrator alcohol use in intimate partner violence outcomes". *Journal of Interpersonal Violence*, 2006, 21(2), s. 163-77.
- 24 Foran HM et.al. (2008): "Alcohol and intimate partner violence: a meta-analytic review". *Clinical Psychology Review*, 2008, 28, s. 1222-1234.
- 25 Murphy CM et al. (2001): "Correlates of intimate partner violence among male alcoholic patients". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2001, 69(3), s. 528-540.
- 26 Clausen, S. (2007): *Behandlingsprogrammer for voldelige mandlige partnere. Redegørelse for internationale erfaringer*. Justitsministeriets Forskningsenhed.
- 27 I Stevenson G, Stenager K, Barlach L. (2001): *Behandling af mænd, der udøver vold*. Socialstyrelsen
- 28 Ibid.
- 29 Elklit A et.al. (2012): *Ud af voldens skygge – evaluering af rådgivnings- og behandlingseffekt*, Syddansk Universitet
- 30 Ibid.
- 31 Plauborg, R., Helweg-Larsen K. (2012): *Partnervold mod mænd*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 32 Helweg-Larsen K. (2012): *Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 33 Ibid.
- 34 Barlach, L. & Stenager K. (2012): *Årsstatistik 2011: Kvinder og børn på krisecenter*. Socialstyrelsen.
- 35 Årsstatistikken over kvinder på krisecentre er blevet udarbejdet siden 1999, og statistikken over børn på krisecenter siden 2004. Den seneste årsstatistik er Barlach L & Stenager K. (2012): *Årsstatistik 2011: Kvinder og børn på krisecenter*. Socialstyrelsen.
- 36 Ekholm et al.: (2007): *Sundhed og Sygelighed i Danmark 2005*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Christensen I. et al. (2012): *Sundhed og Sygelighed i Danmark 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 37 Offerundersøgelser er blevet udarbejdet siden 2005, og den seneste er Balvig, F. og B. Kyvsgård (2011): *Offerundersøgelse 2011*.
- 38 Helweg-Larsen, K. et.al. (2004): *Mænds vold mod kvinder: omfang karakter og indsats mod vold*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Helweg-Larsen K et.al. (2007): *Mænds vold mod kvinder: omfang karakter og indsats mod vold*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 39 Helweg-Larsen K (2012): *Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 40 Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- 41 Rogers, E. M. (2005): *Diffusion of innovations (5th edition)*
- 42 Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- 43 Ogden, T. (2012): *Evidensbasert praksis i arbejdet med barn og unge*.
- 44 <http://nirn.fpg.unc.edu/learn-implementation/implementation-drivers>
- 45 Guldbrandsson, K. (2008): *From News to Everyday use – The difficult art of implementation*. Statens Folkhälsoinstitut

- Kotter, J. (2000): *Hvorfor forandringer mislykkes*.
- Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- 46 Ibid. og Hamm, M. S. et al. (1989): "The Conditions of effective implementation – A guide to Accomplishing Rehabilitative Objectives in Corrections". *Criminal Justice and Behavior*. 16(2)
- 47 Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- Gearing, R. et al (2011): "Major ingredients of fidelity: A review and scientific guide to improving quality of intervention research implementation". *Clinical Psychology Review*. 31.
- 48 Guldbrandsson, K. (2008): *From News to Everyday use – The difficult art of implementation*. Statens Folkhälsoinstitut
- Kotter, J. (2000): *Hvorfor forandringer mislykkes*.
- Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- 49 Durlak, J. og DuPre, E. (2008): "Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and factors affecting implementation". *American Journal of Community Psychology*, 41, 327-350.
- Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- Dusenbury, L. et al. (2003): "A review of research on fidelity of implementation: implications for drug abuse prevention in school settings". *Health Education Research*. 18(2)
- 50 Durlak, J. og DuPre, E. (2008): "Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and factors affecting implementation". *American Journal of Community Psychology*, 41, 327-350.
- Dusenbury, L. et al. (2003): "A review of research on fidelity of implementation: implications for drug abuse prevention in school settings". *Health Education Research*. 18(2)
- Fixsen, D. et al (2005): *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*.
- 51 Pawson, R., T. Greenhalgh, G. Harvey & K. Walshe (2004): *Realist Synthesis: An introduction* ESRC Research Methods Programme. University of Manchester. RMP Methods Paper 2/2004
- 52 Oldrup H. et. al. Vold mod førskolebørn. *Praksis og barrierer for opsporing og underretning*. SFI, 2011.
- 53 Øverlien C. (2007): "Barn som oplever pappas vold mot mamma – vad säger forskningen?" *Nordisk Sosialt Arbeid*, 27(4), s. 238-250.
- 54 Pawson, R., T. Et al. (2004): *Realist Synthesis: An introduction*. ESRC Research Methods Programme. University of Manchester. RMP Methods Paper 2/2004
- 55 Kræmmer, M et al. (2009): *Change and effect*.
- 56 Helweg, Larsen K. et al. (2010): *Voldens pris – samfundsmæssige omkostninger ved vold mod kvinder*. Statens Institut for Folkesundhed.
- 57 Ibid.
- 58 Ibid.

Socialstyrelsen
Edisonsvej 18, 1.
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00
www.socialstyrelsen.dk